

пор на видимій частині пилкових зерен. Перехід до цього простішого і швидкого методу встановлення плоідності був обумовлений значним збільшенням об'ємів робіт, яке не дозволяло вчасно аналізувати всі рослини на кількість хромосом.

З метою вивчення комбінаційної здатності нових тетраплоїдних матеріалів з 1997 р. їх включено у схрещування з ЧС лініями зарубіжного та вітчизняного походження одночасно з поліплоїдними матеріалами, отриманими на станції раніше (ВТ-5, ВТ-88/68, ВТ25/68). Запилювачі різного походження розміщуються на окремих клумбах в просторовій ізоляції. Перед цвітінням запилювачі аналізують на плоідність за пилком, а ЧС матеріали - на стерильність. В результаті схрещувань за два останні роки було отримано гібридне насіння (близько 200 кг), яке у 1999 р. висіяли у сортовипробуванні. У цьому ж році закладено 11 клумб загальною площею близько 0,45 га для продовження робіт з гібридизації тетраплоїдів з ЧС лініями різного походження.

Насіння чистих тетраплоїдів розмножується для отримання кореневого матеріалу на наступний рік.

В найближчі роки буде проведено глибоке вивчення отриманих гібридних матеріалів з метою визначення доцільності їх виробничого використання.

В. Г. Перетяцько

ЖИТТЯ, ВІДДАНЕ НАУЦІ

Вацлав Валентинович Михалевич народився в 1982 р. в с. Мар'янівці Тараіцанського повіту Київської губернії. Бідність батьків не дозволила дати синові освіту і йому довелося з дитинства працювати в поміщицьких економіях. В 1918 р. простим робітником приходить він на Верхняцьку станцію у відділ селекції цукрових буряків, який очолював селекціонер Л. К. Нев'ярович.

Завдяки своїй діловитості і старанності, він незабаром був переведений на посаду техника.

Виключна допитливість молодого людини і намагання вникнути в суть селекційної роботи, що проводилася на станції, звернули на нього увагу Л. К. Нев'яровича і Б. А. Паншина. Вони прихильно ставилися до В. В. Михалевича і сприяли його самоосвіті. Тому його кандидатура на завідування відділом селекції в зв'язку з від'їздом Л. К. Нев'яровича па батьківщину в Польщу виникла не

випадково.

До початку роботи В. В. Михалевича селекційні матеріали Верхняцької станції відрізнялися підвищеною цукристістю, проте були малопродуктивними. Сорти станції не користувалися великим попитом у виробництві. Переважали врожайні сорти Уладівської, а пізніше Іванівської станцій.

У 1924 р. були ліквідовані Удичська, Ситковецька і Кальникська станції і всі матеріали були передані на Верхнячку. В. В. Михалевичем були залучені також Уладівські і Харківські матеріали. До цього на Верхнячці серед її вихідних матеріалів були зразки насіння фірм Шрейбера, Динне, Кюна, Бушинського-Лонжинського, а також Янаша.

Таким чином, на ВДСС до селекції було залучено різноманітний як за походженням, так і за напрямком продуктивності вихідний матеріал. До В. В. Михалевича не було суворої ізоляції між селекційними матеріалами різного походження. Наслідком цього було їх перезапилення і регресія продуктивності в наступних поколіннях. Тому талановитий селекціонер з початку своєї роботи надавав важливого значення ізоляції різних матеріалів один від одного. Т. Ф. Гринько зазначає, що п'ять гілок селекційних матеріалів відбору 1925 р., які зазнали певного селекційного процесу, витіснили всі попередні вихідні матеріали і склали основу сучасних верхняцьких матеріалів. Це номери В 39/25, В 151/25, В 151x300/25, В 212/25 і В 239/25.

Продуктивність потомств індивідуального відбору В. В. Михалевич постійно підтримував і цілеспрямовано змінював шляхом масового суперелітного диференційованого відбору. Суть цього методу полягала у відвідборі за результатами зимової поляризації

В. В. Михалевич - видатний селекціонер, автор високопродуктивних сортів цукрових буряків.

коренеплодів двох сугереліт протилежних напрямків: супереліти "а" - цукристого і супереліти "в" - урожайного напрямів. Вивчення таких супереліт, відібраних із різних матеріалів, показало, що супереліта "в" є відбором на поєднання високої маси коренеплоду і високої цукристості. Цим методом селекції, що повторювався, як правило, 2-3 рази при зміні напрямку, можна поєднувати урожайність і цукристість на достатньо високому рівні. Так були створені В. В. Михалевичем сорти В 1215, В 1406, В 1408, В 1513, В 1514 і В 1516. Проте не лише відбір зіграв позитивну роль у створенні цих сортів. Не менш важливою причиною було перезапилення них іотомств матеріалами іншого походження.

За порівняно короткий період В. В. Михалевичу вдалося змінити напрямок продуктивності верхняцьких цукристих матеріалів і збільшити відпуск виробництву сортів станції. Так, за період з 1930 по 1937 рік відпуск насіння на маточні посіви виріс з 0,3 до 35 %, а в 1938 р. досягнув близько половини від його загальної кількості в країні. Дев'ять сортів В. В. Михалевича в довоєнні часи займали близько півмільйона гектарів із загальної площі в 1,2 млн. га в колишньому Радянському Союзі.

Творчий шлях селекціонера В. В. Михалевича відзначений не лише успіхами в практичній селекції, але й не менш цікавими науковими розробками методичного характеру. Його постійно приваблювала перспектива використання гетерозису в селекції цукрових буряків. За інформацією професора М. І. Орловського, В. В. Михалевич часто спілкувався з В. Ф. Савицьким, який чудово володів питаннями генетики буряків і очевидно позитивно вплинув на розробку схем селекційного процесу на Верхняцькій станції.

Застосування інцухт-методу на Верхняцькій станції почато у 1925 році. У 1934 р. в дослідях вивчалися лінії I_6 . Були виділені самофертильні раси, знайдені стерильні форми, відібрані одностійні рослини, отримано різноманіття ліній, які відрізнялися за морфологічними ознаками, відібрані лінії з високою стійкістю до церкоспорозу. Щорічно масштаби ізоляції росли і на протязі 6 останніх років за життя В. В. Михалевича склали від трьох до п'ятнадцяти тисяч ізольованих рослин.

Рукописні звіти відділу селекції цукрових буряків Верхняцької дослідно-селекційної станції за 1934-1935 рр. дають нам досить повне уявлення про сутність і особливості селекційного процесу.

Направленість селекції за схемою інцухт-методу зводилася до:

- виділення високофертильних рас цукрових буряків і доведення їх до гомозиготного стану;
- відбору інцухт-рас, що поєднують ознаку фертильності з високими значеннями утилітарних ознак;
- відбору рас, імунних до грибкових захворювань;
- пошуку комбінацій, які дають найбільший ефект гетерозису, і використанню їх у виробництві.

За схемою передбачалася в перший рік часткова ізоляція всіх родоначалників. Коренеплоди перед посадкою ділили на 8-12 частин кожний. Всі частини коренеплодів зберігали як багаторічники. При ретельному догляді за коренеплодами-багаторічниками останні не тільки добре зберігалися, але і 2-3 роки давали врожай насіння не нижчий нормальних коренеплодів.

Насіння I_1 в перший рік висівали в літньо-осінньому посіві і на другий рік отримували I_2 . Після третьої ізоляції насіння всіх рослин одного вихідного потомства об'єднували і в подальшому розглядали як інцухтоване потомство P і I . Частину цього насіння знову висівали в літньо-осінньому посіві і коренеплоди служили для схрещувань четвертого року. Гібридне насіння збирали з обох компонентів схрещування сумісно і вивчали п'ятого року в сорто-випробуванні.

Шостого року насіння кращих комбінацій випробовували повторно. Від коренеплодів розмноження вихідних форм, висіяних п'ятого року вирощували насіння " P_2I ", які наступного року репродукували. В 1933-1934 рр. була уточнена схема інцухт-методу з метою доведення матеріалу до певної гомозиготності, а потім і використання явища гетерозису.

У звіті за 1934 р. йшлося про перспективність деяких інцухт-рас (одна верхняцького, а друга - ситковельного походження) для отримання високопродуктивного гетерозисного гібриду.

На жаль, довести викладену схему до кінця В. В. Михалевичу не вдалося, а послідовники не змогли її продовжити через те, що роботи по інцухту в країні були заборонені і припинені як "безплідні".

В 30-і роки цінні сорти напряму "нормаль" з підвищеною цукристістю впродовж десятиріччя посідали рекордні місця за збором цукру на сортодільницях України, а також в інших районах бурякосіяння країни. Слава прийшла, коли селекціонера уже не було в живих.

В кінці 1935 року після тяжкої хвороби він вмер і похований на території Верхняцької дослідно-селекційної станції. Вважається, що це найвища шана, яку тільки можна посмертно віддати видатним селекціонерам-буряководам. До їх числа належать В. В. Михалевич, Л. Л. Семполовський, О. В. Попов і О. К. Коломієць, чий прах захоронений на тих станціях, де вони творили і все своє життя без останку присвятили служінню благородній меті - виростити два колоски там, де до цього ріс тільки один.

УДК 633.63:631.531.12

Н.Г.Гізбулін, І.Г.Кириченко, В.К.Тарасюк

РОЗВИТОК ДОСЛІДЖЕНЬ З НАСІННИЦТВА ЦУКРОВИХ БУРЯКІВ НА ВЕРХНЯЦЬКІЙ ДОСЛІДНО-СЕЛЕКЦІЙНІЙ СТАНЦІЇ

Враховуючи, що реалізація біологічного потенціалу сорту в умовах виробництва у великій мірі залежать від посівних якостей насіння, на Верхняцькій дослідно-селекційній станції багато років проводились науково-дослідні роботи з насінництва цукрових буряків.

Ці дослідження були направлені на удосконалення системи насінництва цієї культури, схеми вирощування насіння гібридів, на розробку і вдосконалення прийомів агротехніки вирощування насіння гібридів та маточних буряків і насінників. При цьому об'єктом досліджень були сорти і гібриди Верхняцької дослідно-селекційної станції.

Ця програма на станції розроблялась спільно з науковим підрозділом з насінництва Інституту цукрових буряків і узгоджувалась із селекціонерами станції.

Так, відомий селекціонер Т. Ф. Гринько в 50-х роках вивчав явище регресії сортів, тобто зниження продуктивності цукрових буряків у процесі розмноження їх насіння. На основі результатів особистих досліджень, а також узагальнення даних, одержаних Л. І. Федоровичем, А. *Л.* Мазлумовим, він прийшов до висновку, що при формуванні сортів цукрових буряків схрещування і відбір потрібно проводити так, щоб найвища різноякісність (гетерозіготність) створювалась у рослин фабричних буряків. При такій схемі селекції і насінництва регресія можлива в селекційних номерах, але її не буде у